

A foglalkoztatás atipikus formái: A közelmúlt tendenciái és a jövő távlatai

Bevezető

E dokumentum a foglalkoztatás atipikus formáinak utóbbi évtizedben bekövetkezett bővülésére koncentrál. Megállapítja, hogy ebben az időszakban a részmunkaidőtől eltekintve nem nőtt az atipikus foglalkoztatás. Ugyanakkor, az 1990-es évek közepétől egészen a válság 2007-es kitöréséig tartó hosszú gazdasági fellendülés idején mind a határozott idejű szerződések száma, mind az önfoglalkoztatás mértéke emelkedett, néhány tagállamban igen jelentősen. Elsősorban nyilván a nehéz időszakokban fordul elő, hogy a foglalkoztatás és a szociális védelem szükségessége kézzelfoghatóvá válik.

A foglalkoztatás atipikus formáinak legfontosabb jövőbeni fejlődési lehetőségei a digitalizáláshoz kötődnek, függetlenül azok szerződési formáitól. A digitális felületeken keresztül történő munkavégzés költséghatékonysága lehetővé teszi, hogy az üzleti költségekhez viszonyítottan alacsony gazdasági értéket képviselő ügyletek, amelyek előzőleg nem voltak gazdaságilag életképesek, így módon azzá váljanak. Ezért e jelenség egyik legtalálóbb jellemzése a „hakni” gazdaság, vagyis az egyszerű ügyleteken, eseti munkákon alapuló tevékenység. Bár az ilyen munkavégzés mértékére vonatkozó adatok nagyon korlátozottan állnak rendelkezésre, jelen dokumentum becslései szerint azok, akiknek ez a fajta munkavégzés jelenti a fő foglalkoztatási státuszukat, Európa teljes foglalkoztatásának legfeljebb 0,5%-át teszik ki. Bár az ezen platformok mögött húzódó gazdasági logika nagyon meggyőzőnek tűnik, és a tőzsde kétségtelenül erőteljes jövőbeni növekedésüket vetíti előre, jelenlegi formájukban elhamarkodott lenne a foglalkoztatás digitális felületeknek köszönhető jelentős növekedését várni. A jövőbeni növekedés lehetséges akadályai között szerepel ennek az üzleti modellnek a cégek által történő internalizációja, illetve a munka új technológiákkal történő kiváltása a jelenleg a platform dolgozói által végzett sematikusabb feladatok esetében.

Fontos kérdés a digitális felületeken keresztül történő munkavégzésre vonatkozó szociális védelem. A platformokon keresztül szervezett „hakni” rövid időtartama és alkalmoszerű jellege alapvetően ugyanazokat a jövedelmi és egyéb szempontú kérdéseket veti fel, mint amelyek az alkalmi munkákra létrejött

ideiglenes szerződések esetében felmerülnek. A legjelentősebb munkaügyi és szociális védelmet érintő kérdés ugyanakkor az, hogy a munkavállaló önfoglalkoztató vagy alkalmazott-e. A platformokon keresztül történő munkavégzés alkalmazotti státuszára vonatkozóan nincs egyértelmű meghatározás, és a „platform-munka” számos különböző formájának éppen adott körülményeitől függően változik. Ezt leginkább az határozza meg, hogy az egyszerű közvetítéstől a teljes menedzsmentig terjedő skálán hol helyezkedik el az adott platform. Míg az Európai Társadalombiztosítási Platform nem látja szükségét a szociális védelem átfogó reformjának, legalábbis a digitális platformok által végzett virtuális munkát illetően, néhány tagállam egyedi jogszabályokat léptetett életbe.

Fő megállapítások

- Korábban az ideiglenes foglalkoztatás aránya jelentősen megnövekedett, különösen az 1980-as évek végétől kezdődően. Ez történt például Franciaországban és Spanyolországban 1985 és 1995 között, Svédországban az 1990-es évek elején, Németországban pedig a 2000-es évek elején. A közelmúltban Lengyelországban volt különösen szembeszökő a nagy mértékű emelkedés, 1999 és 2007 között a mindössze 4,6%-ról 28,2%-ra.
- Ugyanakkor az Európai Unió egészét tekintve az elmúlt évtizedben az ideiglenes foglalkoztatás aránya nem mutatott emelkedő tendenciát; valójában 2006 és 2016 között enyhe csökkenés volt tapasztalható, 14,5%-ról 14,2%-ra.
- Nagy arányú az ideiglenes szerződés előfordulása a fiatal, a külföldön született munkavállalók, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők és az alacsony szakképzést igénylő foglalkozásokat végzők körében. A férfiak és nők aránya közötti különbség mára kevesebb, mint egy százalékpont.
- A recesszióig tartó 15 évben bekövetkezett növekedés ellenére a munkaerő-kölcsönzés keretében történő ideiglenes munkavégzés jóval az ideiglenes szerződések aránya alatt maradt. Az utóbbi években ez az arány csökkent, és 2015-ben a teljes európai foglalkoztatás 1,9%-át tette ki.

- A részmunkaidős foglalkoztatás növekedése, amely évtizedekkel korábban kezdődött, a válság kitérőse óta tovább folytatódott. Ez 1996-ban az összes uniós munkahely 16%-át tette ki, ma pedig valamivel 20% alatt van (ami 24%-ot jelent az akkori 15 tagállamban). Ez a jelenség általánosan elterjedt, és minden korosztályban, mindkét nem körében és sokféle munkaerőpiaci helyzetben, foglalkozási körben és ágazatban megjelent.
- Jelentősen növekedett a nagyon rövid heti munkaidő (10 vagy kevesebb óra egy héten) aránya például Ausztriában, Németországban és Dániában. Az Unió egészében a férfiak aránya (az összes férfi munkavállaló) 1,5%-áról 2,8%-ra emelkedett, míg a nők aránya 6,1%-ról 6,6%-ra növekedett; ez a növekedés különösen a fiatalok körét érintette. A nagyon alacsony óraszámú foglalkoztatott részmunkaidős munkavállalók majdnem fele nem ezt a formát tekinti fő foglalkoztatási státuszának.
- A kényszerű részmunka 2007 és 2015 között a teljes részmunkaidős foglalkoztatás 22,4%-áról 29,1%-ra nőtt 2007 és 2015 között. Ez a változás korrelál a tagállamok munkanélküliségi rátájával: erőteljes volt a növekedés Cipruson, Görögországban és Spanyolországban; míg Németországban csökkent legmarkánsabban mind a munkanélküliség, mind a kényszerű részmunkaidős foglalkoztatás.
- Bár viszonylag több férfi válik kényszerű részmunkaidős munkavállalóvá, a női kényszerű részmunkaidős foglalkoztatottak száma kétszer akkora. A kényszerű részmunkaidős foglalkoztatás gyakoribb az alacsonyabban fizetett szolgáltató tevékenységek esetében, illetve a kereskedelemben és szolgáltatási ágazatban dolgozók körében.
- Az egy személyi önfoglalkoztatók (vagyis az alkalmazottal nem rendelkező egyéni vállalkozók) az összes munkavállaló 10%-át jelentik, míg a munkaadók (vagyis alkalmazottal rendelkező egyéni vállalkozók) 4,5%-ot tesznek ki. Az egyéni vállalkozók 18%-a minősíthető alárendelt viszonyban állónak a saját megítélésük szerinti illetve objektíve megítélt gazdasági helyzetük alapján.
- Az önfoglalkoztatás, amely a válságig sok tagállamban növekedett, uniós szinten majdnem félmillióval csökkent az elmúlt évtizedben. Az Egyesült Királyságban ugyanakkor gyorsan növekedett az ezredforduló óta, főként az egy személyi önfoglalkoztatók körében. A Cseh Köztársaságban, Franciaországban, Hollandiában és Szlovákiában szintén erős növekedés volt tapasztalható. Németország, Lengyelország és Svédország azon tagállamok közé tartozik, ahol csökken az önfoglalkoztatás.
- Holland és német adatok arról tanúskodnak, hogy az egy személyi önfoglalkoztatási formát leginkább a hozzá kapcsolódó pozitív tényezők, mint például a függetlenség és a lehetőségek miatt választják. Hollandiában, és még inkább Németországban azonban az egyéb lehetőségek hiányához kapcsolódó negatívabb ösztönzők is szerepet játszanak. Egy kis százalék egyenesen azt nyilatkozta, hogy a „munkaadójuk” akarta, hogy egyéni vállalkozók legyenek.
- Mégis, Hollandiában és Németországban - tehát viszonylag fejlett szociális védelmi rendszerekkel rendelkező országokban - az egyéni vállalkozók jelentős hányada (12,6%) minősíthető „biztonytalan önfoglalkoztatónak” a pénzügyi ellenállóképesség és szociális védettség különböző fokmérői alapján. Mindazonáltal az önfoglalkoztatók magas hányada érzi, úgy hogy a saját szociális védelmükről való gondoskodás feladata rájuk hárul.
- Európai felmérések adatai arról tanúskodnak, hogy az önfoglalkoztatásban legújabbban tapasztalható növekedés legnagyobb része a jól fizető munkaköröket érinti. Ugyanezt támasztják alá az Egyesült Királyság nemzeti adataira alapuló tanulmányok is.
- Az egyetlen, adott időpillanatban a munkaerőpiaci státuszt rögzítő, a digitális platformon keresztül történő munkavégzés előfordulására vonatkozó, véletlenszerű lakossági mintavétel alapján végzett becslés az USA-ból származik, ahol ez a becsült érték a 2015-ös év teljes foglalkoztatásának 0,5%-a. Bár a szerzők figyelmeztetnek, hogy ezt a számot „nagyfokú óvatossággal kell kezelni”, ugyanakkor megjegyzik, hogy más becslések más módszereket használva hasonló eredményre jutnak.
- Európában a legmegbízhatóbb egy 2016-os, az Egyesült Királyságból származó becslés, amely szerint a munkavállalók 4%-a végzett ilyen jellegű munkát bármikor az elmúlt évben, és közülük 25% mondta, hogy ez volt a fő állásuk. Ez az adat nem összeegyeztethetetlen az egyesült államokbeli tanulmányban szereplő (egy adott időpillanatban mért) 0,5%-kal. Más közelmúltbeli tanulmányok hasonló eredményre jutnak nem csak az Egyesült Királyságban, de Hollandiában, Németországban és Svédországban is.
- Valamivel több férfi, mint nő dolgozik digitális platformokon keresztül és több fiatal, mint öreg, különösen azok esetében, akik ezt a fajta munkát intenzíven végzik. Iskolai végzettségük más munkavállalókéhoz hasonló.

További információ

A foglalkoztatás atipikus formái: A közelmúlt tendenciái és a jövő távlatai című jelentés megtalálható a következő linken: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/customised-report/2017/non-standard-forms-of-employment-recent-trends-and-future-prospects>

További információkért keresse Donald Storrie vezető kutató - koordinátort a következő linken: dst@eurofound.europa.eu